

TEMA

Når forkyndelsen af loven forsømmes

OM TENDENSER TIL NEDTONING AF LOVEN
FRA LUTHERS TID TIL VORES TID

AF KURT E. LARSEN

Har vi glemt at tage Guds lov alvorligt i en tid, der lægger vægt på individualismen?

I DR's tv-serie *Herrens veje* er en af hovedpersonerne provst i folkekirken. Han kan indimellem sige noget rigtigt om tro og om kirkens opgave. Men han har ingen skruler ved at være sin kone utro. Sønnen August, der også er præst og ind imellem har store oplevelser med Gud, morer sig kun over, at hans mor er blevet lesbisk. Med andre ord: Tro og trosliv er til stede i serien, men hvor er Guds lov?

Denne holdning, der desværre ikke kun findes i tv-serier, gør det vigtigt at besinde sig på Guds hellige lov og dens rette plads i trosliv og forkyndelse.

Luthers tid

Frelsen af nåden alene var kernen i den lutherske reformation. I den Augsburgske Bekendelse

hedder det i artikel 4: "Mennesker kan ikke retfærdiggøres over for Gud ved egne kræfter, fortjenester og gerninger, men de retfærdiggøres uforskyldt for Kristi skyld ved troen."

Evangelisk kristendom blev kendetegnet ved, at nådens evangelium kom til at lyde og lyse for mennesker. Men reformatorerne tænkte ikke, at gerningerne dermed var uden betydning. I artikel 6 hedder det: "Den tro bør bære gode frugter, og den må gøre gode gerninger, påbudt af Gud, på grund af Guds vilje, ikke for at vi skal stole på ved de gerninger at fortjene retfærdiggørelse over for Gud."

Gud vil altså, at de troende skal gøre gode gerninger. Loven blev ikke ophævet af evangeliet, men loven fik tilkendt en anden plads.

For de reformatoriske fædre var den rette

sondring mellem loven og evangeliet et herligt lys, som der skulle værnes om. Og erfaringerne viste snart, at dette var en svær balance. En række lærestridigheder var ved at splitte det nye evangelisk-lutherske menighedsliv i Tyskland.

Stridigheder om lov og evangelium

Balancen mellem lov og evangelium var svær.

På den ene side var der lutherske prædikanter, der lagde vægt på behovet for gerninger, fordi de så megen umoral (især druk) i de lutherske områder. Wittenberg-præsten Georg Major (1502-1574) erklærede gode gerninger nødvendige til salighed, idet han lærte, at retfærdiggørelsen, der gives af nåde, skal bevares gennem gerninger. Nürnbergs reformator, Andreas Osiander (1498-1552), lærte, at den troendes retfærdighed bestod i, at Kristus som "et indre ord" indplantedes i den troende, med deraf følgende etisk fornyelse.

Såvel Major som Osiander blev imødegået af hovedparten af lutherske teologer, der ikke ville lade retfærdigheden være afhængig af noget i mennesket. Retfærdigheden var en fremmed retfærdighed, og det var virkelige syndere, der blev retfærdiggjort. De to nævnte lutherske teologer lagde altså for stor vægt på lov og gerninger.

På den anden side var der lutherske teologer, der gik i den anden grøft og var imod forkyndelsen af loven. De kaldtes *antinomister* (anti-nomos = mod-lov). Luthers medarbejder Johann Agricola (1494-1566) hævdede, at kun evangeliet fører mennesker til anger og omvendelse, hvorfor loven ikke skulle forkyndes blandt kristne.

Luther var langtfra enig, for bodens anger og smerte fremkaldes ikke uden gennem den afslørende lov. Derfor skulle loven forkyndes side om side med evangeliet, også for de kristne, for selv en sand kristen har en iboende syndig natur, der til stadighed skal stå under lovens dom.

Efter Luthers død blussede striden op igen som en strid om lovens såkaldte tredje brug, dvs. loven som en vejleder i de troendes liv. Hovedstrømmen af lutheranere fastholdt da, at en kristen er på én gang retfærdig og synder. Som

en *synder*, der søger sit eget, må den kristne også være under lovens stadige dom, og som en *retfærdig*, der gerne vil gøre Guds vilje, har man i praksis brug for loven til vejledning om Guds vilje, så man ikke henfalder til selvopfundne gode gerninger.

En kristen er ikke *under* loven, men heller aldrig *uden* lov. Derfor skulle børn lære katekismen med de ti Bud, og loven skulle forkyndes.

Lige siden er den samme problematik blevet ved med at dukke op i de lutherske kirkers liv: Hvordan skal man tale ret om loven og evangeliet, så man hverken sammenblander eller adskiller dem?

Vækkelsens kamp i 1800-tallet

Omkring år 1800 var de lutherske kirker ude i et stort åndeligt forfald. Den såkaldte oplysnings-tid fik mørket til at sænke sig i Skandinavien. Tale om synd, forsoning og nåde blev anset for gammel overtro, og forkyndelsen af retfærdiggørelse ved tro regnedes som farlig for moralen.

Man var milevidt fra luthersk kristendom, når teologiprofessor Hornemann fra Københavns universitet i 1818 gengav Romerbrevet 1,17 [»Den retfærdige skal leve af tro.«] ved: "Den retfærdige skal vorde lykkelig ved sin retskaffenhed og sin dyd."

På den baggrund skal vækkelserne i 1800-tallet ses. Vækkelsens folk ville bag om oplysnings-tiden til en bibelsk og luthersk kristendom. Man lagde vægt på Jesus som synderes frelser, behovet for tro på Kristus og for et liv i hellighed i hverdagen sammen med de andre troende.

Inden for en fælles ramme af fornyet lutherdom havde vækkelserne noget forskellig vægtlægning. For nogle prædikanter kunne behovet for personlig tro komme til at tone så stærkt, at det nærmest virkede som en ny lov, at man *skulle* have modtaget Kristus gennem en mærkbar omvendelsesproces. Nogle prædikanter og forældre frygtede også verdslighed (dans, teater, kortspil) så meget, at deres tilhørere og børn forbandt kristentro med lov snarere end med evangelium.

En korrektion kom med Rosenius, der i Sverige prædikede om nåden for at sætte samvittighederne fri – og derfor sondrede klart mellem

Kurt E. Larsen, f. 1955

Professor i kirkehistorie på Menighedsfakultetet
kl@teologi.dk

Indre Missions tidligere formand, Christian Bartholdy, fandt loven forsømt i dansk forkyndelse og udfordrede folk i sit sogn ved at angribe deres synder.

loven og evangeliet. Han fik dog også brug for at rettesætte nogle af sine ligesindede, der gik til den anden yderlighed og understregede den frie nåde så meget, at loven blev glemmt. Af Rosenius' *Samlede Skrifter* er et helt bind helliget kampen mod disse antinomister.

Loven i dansk forkyndelse

I Danmark blev Rosenius læst med glæde af mange vækkelsesfolk, ganske særligt i Luthersk Mission. Dog fik Rosenius ikke samme betydning som i Sverige, for i Danmark blev det grundtvigianisme og Indre Mission, der prægede mest.

Mange i Indre Mission, fx Vilhelm Beck (1829-1901), læste med glæde Rosenius, men hovedstrømmen i IM var nok mere på linje med en anden af Indre Missions formænd, Christian Bartholdy (1889-1976).

Hvor Rosenius lagde vægt på at trøste den anfægtede synder med nåden, ville Bartholdy som sognepræst vække sit sogn med lovens prædiken til syndserkendelse og omvendelse. Bartholdy fandt loven forsømt i dansk forkyndelse. Han udfordrede folk i sit sogn ved at angribe deres synder.

Han satte gerne fingeren på forhold i tilhørernes hverdag, så konkrete handlinger blev forstået som overtrædelser af Guds bud. Det gav ham øretæver, men det tog han med. Forkyndelsen af loven tjente også et formål ved at opretholde et sundt samfund. Som i ældre luthersk tradition fandt Bartholdy det vigtigt, at netop de ti bud, som bekræftedes i det Ny Testamente, blev gjort gældende som rammen om såvel den enkeltes som samfundets liv.

Af en udenforstående blev hans forkyndelse beskrevet som værende tæt på farisæisme og jødedom. Det kneb ham også at forkynde nådens evangelium tydeligt, og det var ikke godt. Loven skal forkyndes, men en for ensidig lovforkyn-

delse truer med at gøre folk enten selvretfærdige eller fortvivlede, som man kan læse om det i Konkordieformelen (lang udgave, artikel V).

Imod en lovisk forkyndelse reagerede Rosenius i sin tid i Sverige. Herhjemme reagerede bevægelsen Tidehverv mod en forkyndelse som Bartholdys i 1920'erne, og Tidehvervs særlige syn på lov og etik har haft vidtgående følger i dansk teologi og kirkeliv lige siden.

Antinomistiske træk hos Tidehverv

Det oprindelige Tidehverv var en ikke uberettiget reaktion mod en vis type forkyndelse. Som reaktion slog man på, at troen hverken byggede på gerninger, erfaringer eller fromhed, men alene på Guds suveræne nåde. Guds lov skulle nok forkyndes, men noget konkret indhold i fordringen ville man ikke tale om, fordi man reagerede mod en bestemt vækkelsesforkyndelse.

Tidehvervs iboende tendens til antinomisme kom til fuld udfoldelse hos en fløj i 1970'erne. Søren Krarup hørte til dens kritikere. Krarup angreb sine gamle venner, der slet ikke ville regne med bud og lov, men prædikede lutter tilgivelse. Krarup ville selv fastholde den lutherske tale om lov og evangelium imod en udflydende teologi. For ham var der en lov og et absolut ansvar for ens næste.

Fastholdelse af loven betød dog heller ikke for Søren Krarup, at man – før end ”i øjeblikket” – vidste, hvad Guds bud indholdsmæssigt krævede af den enkelte. Man kunne nok have sin egen mening om fx abort, men det, der var rigtigt for det ene menneske, behøvede ikke være rigtigt for det andet.

Hvor de lutherske fædre opfordrede kristne til altid at grunde over Guds lov (Konkordieformelen, kort udgave, kap. VI) for at kende Guds vilje gennem Skriften, så blev etik i tidehvervsk præget teologi løsrevet fra Bibelens ord og gjort til et individuelt anliggende, der egentlig ikke har

med gudsforholdet at gøre.

Egentligt antinomistiske træk mærker man hos Johannes Møllehave, Søren Ulrik Thomsen og i hele nutidens ringeagt for Guds lov. Et markant kendetegn ved dansk teologi og kirkeliv i disse år er manglen på en kristen etik. Evangeliet forkyndes undertiden ganske godt, men ofte glider loven helt ud, så der ikke kan tales om troens kamp mod synd og fristelser. Et eksempel er Johannes Møllehaves kendte forsvar for det "åbne ægteskab" (læs: utroskab).

Et andet eksempel kan ses i en bog af digteren Søren Ulrik Thomsen. Han er en bekendende kristen, og turde under et besøg hos Jørgen Leth på Haiti ikke gå med til en Voodoo-ceremoni, "for i modsætning til ham tror jeg faktisk på Djævelen" (*Repremiere i mit indre mørke*, 2009, side 81). Senere i samme bog fremgår det så, at Thomsen ingen problemer ser i løse seksuelle forbindelser.

Med hensyn til læren kan man altså være konservativ, mens alle skranker falder, når det gælder etik og moral. Dette er tidens store udfordring i dansk teologi. Antinomismen forklarer, hvorfor man så uhyggeligt let og hurtigt fik indført vielse af to af samme køn i Danmark.

Loven skal prædikkes

Tidsånden er stærk og truer med også at præge forkyndere og forsamlinger, der ellers gerne vil være lutherske og bibeltro. Men netop derfor er det særligt vigtigt nu at fastholde med Paulus og forkynde, at Guds lov står ved magt, og at de, der giver sig af med trolddom, fjendskaber, hidsighed og drukkenskab, ikke skal arve Guds rige (Gal 5,21).

Loven skal prædikkes, også for de troende. De gamle lutheranere frygtede for at komme til at synde på nåden, og den frygt er sund og sand – ikke mindst i en tid, der så stærkt vægtlægger nåden og individualismen.

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS / OLANDER

For et par generationer siden skrev forfatteren Hans Kirk mod moraliserende missionske miljøer. Det slap man for i tv-serien *Herrens Veje*, for den skildrer i al sin gru en moderne luthersk kirke, der med begge ben er hoppet helt over i den modsatte grøft: Antinomismen.

Formidles lovens alvor stadig?

I missionsbevægelserne har forkyndelsen af Guds lov og Guds evangelium historisk set været et særligt kendetegn.

Forkyndelsen af nåden har haft sin baggrund i den lutherske forståelse af lovens alvor, som Luther udtrykker det i den lille Katekismus: "Gud truer os med at straffe alle dem, der overtræder disse bud. Derfor skal vi frygte hans vrede og ikke handle mod disse bud. Men han lover alle, som holder disse bud, nåde og alt godt. Derfor skal vi også elske ham og stole på ham og glad og gerne leve efter hans bud."

Det er værd at overveje: Lyder disse toner stadig i vores forkyndelse? Eller har tidens almindelige tendens til antinomisme også præget os i missionsbevægelserne? ■

Egentligt antinomistiske træk mærker man hos Johannes Møllehave. Evangeliet forkyndes undertiden ganske godt, men ofte glider loven helt ud, så der ikke kan tales om troens kamp mod synd og fristelser.